

POSTANOWIENIE

15 września 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Roman Trzaskowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 15 września 2023 r. w Warszawie
zażalenia A. L.

na postanowienie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu

z 28 lutego 2023 r., I ACa 223/20 (I WSC 41/22),

w sprawie z powództwa A. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w P.

przeciwko B. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W. i A. L.

o zapłatę,

oddala zażalenie.

(E.C.)

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 21 listopada 2022 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu zwolnił pozwanego A. L. od opłaty sądowej od skargi kasacyjnej ponad kwotę 5 000 zł, a w pozostałym zakresie oddalił jego wniosek w tym przedmiocie. Odpis tego postanowienia został doręczony pełnomocnikowi pozwanego 26 listopada 2022 r. i pomimo upływu ustawowego terminu nie wpłynęła opłata sądowa w kwocie 5000 zł. Wartość przedmiotu zaskarżenia w skardze kasacyjnej została określona na kwotę 2 258 358 zł, co oznacza, że opłata sądowa wyniosła 112 918 zł.

Postanowieniem z 28 lutego 2023 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu odrzucił skargę kasacyjną pozwanego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 16 listopada 2021 r., oddalającego apelację pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu. W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny stwierdził, że pozwany nie wykazał, aby nie był w stanie ponieść kosztów sądowych, które - po częściowej odmowie zwolnienia go od nich - sprowadzały się do uiszczenia opłaty od skargi kasacyjnej w kwocie 5000 zł. Z jego oświadczenia majątkowego wynika bowiem, że w okresie od 8 grudnia 2020 r. do 28 marca 2022 r. przebywał w areszcie śledczym, nie świadcząc tam pracy. Po opuszczeniu aresztu mieszka w najmowanym lokalu (umowa najmu została podpisana 1 kwietnia 2022 r.), którego utrzymanie (czynsz plus opłaty za media) wynosi 3 100 zł miesięcznie. Ponadto wydatkuje miesięcznie na internet 104 zł, na telefony 100 zł, na komunikację miejską 110 zł, na wyżywienie 900-1000 zł, a na utrzymanie psa 520 zł. Koszty te pokrywa jego rodzina. Pozwany nie rejestrował się jako bezrobotny, gdyż planował wznowić działalność gospodarczą od 1 września 2022 r. W ocenie Sądu Apelacyjnego pozwanego nie można uznać za osobę ubogą, skoro jest najemcą lokalu, którego utrzymanie wynosi ponad 3 000 zł miesięcznie. Jest mało prawdopodobne, aby osoba, która nie uzyskuje żadnych dochodów, a jedynie planuje wznowić działalność gospodarczą - co również wiąże się z ryzykiem i kosztami - zdecydowała się na odpłatny najem tuż po opuszczeniu aresztu śledczego. Jeśli pozwany planował wznowić działalność gospodarczą od 1 września 2022 r., to należało oczekiwać, że będzie uzyskiwał dochody, a w konsekwencji uznać, że jest on w stanie pokryć opłatę od skargi kasacyjnej w kwocie 5000 zł. Wobec braku uzupełnienia braku fiskalnego skarga kasacyjna podlegała odrzuceniu na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c.

W zażaleniu pozwany domaga się uchylenia postanowienia Sądu Apelacyjnego o odrzuceniu skargi kasacyjnej, wnosząc o rozpoznanie postanowienia z 21 listopada 2022 r. w przedmiocie oddalenia jego wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym ponad kwotę 5000 zł (w istocie pozwanemu chodzi o oddalenie jego wniosku w odniesieniu do obowiązku uiszczenia opłaty sądowej w kwocie 5000 zł). Zarzucił naruszenie: art. 398⁶ § 1 k.p.c. przez odrzucenie jego skargi kasacyjnej, podczas gdy decyzja

taka nie powinna zapaść, albowiem pozwany wykazał, że nie jest w stanie ponieść opłat w postępowaniu kasacyjnym nawet w części; art. 101 ust. 1 i art. 102 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz. U. z 2023 r., poz. 1144; dalej: „u.k.s.c.”), przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że sytuacja majątkowa pozwanego uzasadnia zwolnienie go od opłaty sądowej wyłącznie ponad 5000 zł, zaś w pozostałym zakresie wniosek zasługiwał na oddalenie, co skutkowało odrzuceniem skargi kasacyjnej, w sytuacji gdy z oświadczenia o stanie majątkowym oraz innych dowodów jednoznacznie wynikało, że pozwany nie jest w stanie ponieść nawet części kosztów sądowych bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, a co za tym idzie, nie było podstaw do odmowy zwolnienia go od kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym w całości; art. 233 § 1 k.p.c. polegające na niewłaściwej ocenie zgromadzonego materiału dowodowego, tj. dokumentów bądź oświadczeń załączonych, czy ujętych w skardze kasacyjnej oraz pismach stanowiących wykonanie zobowiązań sądu, tj.: oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania, oświadczenia o nieosiągnięciu przychodu w 2021 r., umowy najmu; oświadczeń dotyczących przebywania w areszcie śledczym.

Pozwany powołując się na art. 381 k.p.c. żądał również dopuszczenia i przeprowadzenia nowego dowodu z dokumentu/wydruku zawierającego zestawienie zajęć egzekucyjnych na rachunku prowadzonym w Banku, na okoliczność potwierdzenia i wykazania faktów, na których opiera on swoje żądanie (zwolnienia od kosztów sądowych w zakresie opłaty od skargi kasacyjnej w całości), tj. faktu, że nie posiada on środków umożliwiających uiszczenie opłaty w wysokości 5000 zł bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, albowiem jego konto obciążone jest zajęciami komorniczymi, sumarycznie przekraczającymi kwotę 568 719,61 zł; jego wcześniejsze przedłożenie nie było możliwe, albowiem dokument ten nie był znany na etapie wnoszenia skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszym rzędzie należy podnieść, że pozwany nie wykazał zaistnienia przesłanek uzasadniających uwzględnienie jego wniosku o przeprowadzenie dowodu z dokumentu zawnioskowanego w zażaleniu. Jak stanowi art. 381 k.p.c. w zw. z art. 397 § 3 k.p.c. sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później. Dokument ten nie został opatrzony datą (k. 1641), a na podstawie jego treści nie można stwierdzić, że przedstawione w nim zajęcia miały miejsce już po wydaniu postanowienia rozstrzygającego wniosek pozwanego o zwolnienie go od kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym (listopada 2022 r.). W dokumencie tym nie wskazano dat obciążenia rachunku bankowego pozwanego, co uniemożliwia potwierdzenia tezy, iż faktycznie nie było możliwe dostarczenie tego dokumentu wcześniej, jak tego wymaga art. 381 k.p.c. w zw. z art. 397 § 3 k.p.c. Nie można też uznać, że potrzeba powołania tego dokumentu wynikła później, skoro pozwany był wzywany przez Sąd Apelacyjny do złożenia uzupełniającego oświadczenia majątkowego (k. 1592).

W orzecznictwie zostało już wyjaśnione, że w razie wniesienia przez stronę zastępowaną przez adwokata skargi kasacyjnej, od której - stosownie do wskazanej wartości przedmiotu zaskarżenia - pobiera się opłatę stałą lub stosunkową, sąd drugiej instancji, po doręczeniu postanowienia oddalającego w całości lub w części wniosek o zwolnienie skarżącego od kosztów sądowych oraz bezskutecznym upływie terminu przewidzianego w art. 112 ust. 3 u.k.s.c., odrzuca skargę kasacyjną na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c. (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2016 r. - zasada prawna - III CZP 82/17, OSNC 2017, nr 7-8, poz. 75, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2019 r., V CZ 75/19 oraz z dnia 6 lutego 2020 r., IV CZ 76/19).

Według ugruntowanego orzecznictwa, Sąd Najwyższy w postępowaniu wywołanym zażaleniem na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające środek zaskarżenia - na wniosek skarżącego - na podstawie art. 380 w zw. z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c., poddaje kontroli wcześniejsze niezaskarżalne postanowienie tego sądu, jeżeli miało ono wpływ na rozstrzygnięcie sprawy

(zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2018 r., II CZ 95/17 oraz powołane w uzasadnieniu orzecznictwo).

Zwolnienie od kosztów sądowych powinno być przyznawane w sytuacjach wyjątkowych, bowiem instytucja ta stanowi w istocie pomoc państwa dla osób, które ze względu na szczególnie trudną sytuację materialną nie mogą ponieść tych kosztów bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Dlatego też ubiegający się o taką pomoc powinien w każdym przypadku poczynić oszczędności we własnych wydatkach do granic zabezpieczenia środków utrzymania dla siebie i rodziny, a dopiero gdy poczynione w ten sposób oszczędności okazały się niewystarczające może zwrócić się o pomoc państwa (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2016 r., V CZ 34/16 i powołane w uzasadnieniu orzecznictwo). Co do zasady, wymóg uiszczenia kosztów sądowych nie może być uznany za ograniczenie prawa dostępu do sądu, które jest niezgodne z art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (zob. przywołane w uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2021 r., II CZ 48/21 wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka).

Sąd rozstrzygając o zwolnieniu od opłaty od skargi kasacyjnej nie jest związany wcześniejszymi postanowieniami zwalniającymi skarżącego od kosztów sądowych, jednak w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwaliło się stanowisko, stosownie do którego, gdy na wcześniejszych etapach postępowania skarżący został zwolniony od kosztów sądowych, to odmowa udzielenia takiego zwolnienia w postępowaniu kasacyjnym wymaga stwierdzenia, że położenie finansowe i majątkowe strony uległo w jakimś zakresie polepszeniu (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2016 r., IV CZ 45/16 oraz powołane w uzasadnieniu judykaty). W takim przypadku w postanowieniu o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych sąd powinien wykazać, że w zmienionej sytuacji majątkowej skarżący jest w stanie ponieść koszty postępowania (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 2011 r., II CZ 12/11).

W niniejszej sprawie w postępowaniu apelacyjnym pozwany został zwolniony od opłaty sądowej od apelacji ponad kwotę 50 000 zł (k. 1369, 1430). Z oświadczeń

majątkowych pozwanego z czerwca 2022 r. (k. 1585-1586) i sierpnia 2022 r. (k. 1592) wynika, że przed wznowieniem działalności gospodarczej, co miało nastąpić we wrześniu 2022 r. wydatkował co miesiąc kwoty po prawie 5000 zł, czyli więcej niż w czasie, gdy składał wniosek o zwolnienie go od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym (k. 1335). Oczywiście sytuacja majątkowa pozwanego w tamtym czasie była lepsza od tej w 2022 r. (w okresie od grudnia 2020 r. do marca 2022 r. przebywał on w areszcie śledczym), ale znalazło to odzwierciedlenie w zwolnieniu pozwanego od kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym w zakresie opłaty sądowej ponad kwotę 5000 zł, a zatem dziesięciokrotnie korzystniej w stosunku do zwolnienia od opłaty sądowej od apelacji.

Twierdzenia pozwanego jakoby nie był w stanie ponieść opłaty sądowej od skargi kasacyjnej w kwocie 5000 zł nie są wiarygodne i to nie tylko z tej przyczyny, że wydatkuje kwoty po 5000 zł miesięcznie, z czego 3 100 zł z tytułu czynszu najmu i opłat mieszkaniowych, ale przede wszystkim z tego względu, że jego rodzina jest w stanie pokrywać mu takie koszty, w sytuacji, gdy w oświadczeniu majątkowym składanym w postępowaniu apelacyjnym podał, że to on pomaga rodzinie w kwotach po 500 zł miesięcznie (k. 1335). Poza tym, jak trafnie zauważa Sąd Apelacyjny, pozwany musi dysponować środkami finansowymi z innych źródeł, skoro planował wznowić działalność gospodarczą. Zresztą twierdzenia pozwanego o wydatnej dla niego pomocy finansowej ze strony rodziny nie zostały poparte stosownymi dokumentami, tj. zgłoszeniami darowizn/pożyczek do właściwego urzędu skarbowego, niezależnie od tego, iż nie wiadomo w ogóle w formie jakich czynności prawnych następuje przekazywanie tych środków pozwanemu przez rodzinę. Z drugiej strony można twierdzić, że jeśli rodzina pozwanego przekazuje mu na pokrycie wydatków kwoty prawie po 5000 zł miesięcznie, w tym także 500 zł na utrzymanie psa, to pozwany mógł pozyskać (np. w formie pożyczki) od rodziny kwotę 5000 zł na pokrycie tej części opłaty sądowej od skargi kasacyjnej, od uiszczenia której nie został zwolniony (1/22 należnej opłaty sądowej przy wskazanej w skardze kasacyjnej wartości przedmiotu zaskarżenia), zwłaszcza że jak wspomniano planował wznowienie działalności gospodarczej, z prowadzenia której uzyskiwałby dochody, z których mógłby dokonać zwrotu tej pożyczki.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c.

(E.C.)